

A könyvtáros szaklapok köszöntői

A Tudományos és Műszaki Tájékoztatás születésének ötvenedik évfordulója a szakma hazai folyóiratainak szerkesztősegeit sajátos gratulációra készítette. E jókívánságok egyik része a jubilánsnak, az általa képviselt és megvalósított értékeknek szól, s „ad multos annos!” felkiáltással végződik. Másik része – s ez bennük a sajátosság – alkalom a saját szerkesztési-szerkesztői elmélettel és gyakorlattal való szembesülésre, amelyen a szerkesztők hol tárgyukhoz közelebb, hol tőle távolabb helyet foglalva, hol realiztikusan, hol pedig parabolikusan esnek át. De mindenképpen ide is és oda is szakmai haszonnal és gazdagodással. Az alábbiakban ezeket az ünnepi írásokat közöljük.

Kovács Katalin

Könyvtári Figyelő

Boldog születésnapot, TMT!

Nincs olyan könyvtáros, akit ha álmából ébresztenek is, ne tudná felsorolni az országos szakfolyóiratokat. Érdeklődésétől, munkahelyétől függően kezdheti a sort a „nagy öregekkel,” a *Könyvtáros*-sal, illetve utódjával, a *Könyv, Könyvtár, Könyvtárossal*, a *Tudományos és Műszaki Tájékoztatással* vagy a *Könyvtári Figyelővel*, miközben persze sorolhatja a fiatalabb országos lapokat is (*Könyvtári Levelezőlap, Könyv és Nevelés, Iskolakultúra*).

A három „öregebb” (mondjuk inkább így: lassan patinássá váló) lap – leszámítva az igazi „nagy öreget”, a ma már történeti témákra specializálódott *Magyar Könyvszemlélt* – az ötvenes évek első felében született. A lapok között céljaikat és olvasói körüket tekintve már az induláskor különbségek voltak, de határozott differenciálódás, markánsabb profilok megjelenése inkább csak a hatvanas évek végétől, hetvenes évek elejétől figyelhető meg. Az Országos Könyvtárügyi Tanács számára 1982-ben készült jelentés szerint a központi szaklapok munkamegosztása kialakult, és úgy látták, hogy a lapok profiljában nincsenek káros átfedések. A kilencvenes évekre az új helyzetből adódóan fellapultak a korábbi lapprofilok, szeszélyesen követve a könyvtári, technológiai környezet változásait. A témák a spontán kialakult profiltágulások következtében egymásba (pontosabban egymás lapjába) csúsztak, s már nem volt meglepő, ha egy társadalomtudományi vagy közkönyvtári témájú írás (pl. a FSZEK-ről készült tematikus szám) bekerült a TMT-be, miközben egy-egy hosszabb elméleti tanulmány, konferenciai blokk – mondjuk – a

Könyv, Könyvtár Könyvtárosba, egy gépesítéssel vagy az információ mérésével foglalkozó hosszabb elemzés, netán egy-egy történeti téma pedig a Könyvtári Figyelőbe.

A TMT időszámítása 1954-ben kezdődött a *Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatója* (MKT) megindításával. A folyóirat fő profilja a könyvtár- és tájékoztatásügy, valamint a dokumentáció gyakorlati kérdéseinek bemutatása volt a műszaki területen dolgozó könyvtárosok számára, tehát a lap jórészt módszertani célokat szolgált. Olvasókörének tagoltsága miatt a szerkesztőségnek olyan arculatot, stílust kellett kialakítania, amely minden olvasójának megfelelő tájékoztatást nyújtott.

Kezdetektől fogva vitathatatlan volt a folyóirat sokszínűsége, s ma is elismeréssel adózhatunk a korai számok tartalmi, műfaji gazdagságának. A tartalom sokszínűségén túl feltűnik még egy fontos apróság, amelyet akár minőségi, igényességi mutatónak is tekinthetünk: 1960-tól már német(!) nyelvű tartalomjegyzék is készült a füzetekhez, majd pár évvel később háromnyelvű tartalomfordítás és tartalmi összefoglalás a fontosabb írások után. Ezek lehetővé tették, hogy a folyóirat tartalmáról a külföldi könyvtárosok is tájékozódjanak, a referáló szolgáltatások pedig tájékoztassanak.

Tekintettel arra, hogy *Futala Tibor* – aki később maga is szerkesztette a lapot – részletes statisztikai elemzést készített a kezdetekről, az 1962-ig tartó 9 évfolyamról, majd egy másikat az 1963-tól 1983-ig tartó korszakról [1], illetve az évforduló

alkalmából az 1983-tól napjainkig terjedő két évtizedről is, s ezáltal az adatok, százalékos kimutatások bármikor visszakereshetők és megismerhetők, mi más szempontból: a használó, a kívülálló és a laptárs figyelő tekintetével foglalkozunk a TMT-vel.

A folyóirat erejét, erősségét tulajdonképpen ugyanazok a tényezők képviselik, amelyek egyben problémáit is okozzák: témaköre a szakmai tájékoztatás egészére kiterjed, a külföldi és a belföldi tapasztalatok ismertetésére egyaránt törekszik, egyidejűleg lát el tudományos és szakmai ismeretterjesztő funkciót, valamint – bár elsődleges címzettjei a szakma művelői – az információk felhasználóihoz is szólni kíván [2].

Az első időkben módszertani hangolású könyvtári, könyvtárügyi és tájékoztatási témák vezették a mezőnyt. Az 1963-as névváltoztatás – a mai napig változatlanul használt *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás* cím felvétele – után megjelentek a tájékoztatással, a tájékoztatási rendszerekkel, tájékoztatási intézményekkel, majd a gépesítési, automatizálási kérdésekkel foglalkozó írások, miközben hangsúlyos maradt a szakkönyvtári problematika is.

Erőssége a lapnak a korszerű technikák és technológiák (számítógépesítés, on-line szolgáltatások stb.) bemutatása, a főbb külföldi szakmai programok megismertetése, a hazai és a külföldi fejlemények, a mindenkor újítások ismertetése. A közölt írások mindig széles tematikája rugalmasan változik az új trendeknek megfelelően.

A szerkesztők a kezdetektől fogva nagy gondot fordítottak arra, hogy a legfrissebb hazai és nemzetközi fejleményekkel lépést tartva, a korszerű információs technológiák bemutatásában is úttörő szerepet vállalva segítsék, szolgálják a könyvtárosok napi munkáját, fejlesszék általános szakmai tájékozódásukat, az elméleti ismeretek közvetítése mellett gyakorlati példákkal is segítsék az olvasott újítások beépülését a napi munkába. Egy jellegzetes példája ennek a hatvanas évek végén ilyennek számító KWIC index bevezetése a folyóirat éves tárgymutatója céljára. Az ötlet bevált, hiszen máig ez a permutált index szolgál az éves mutatóban a tárgyi keresésre.

A TMT tematikus, egész lapszámot kitevő összeállításai (a mikroszámítógépekről, az üzleti információról, Finnország könyvtárügyéről, a szerzői jogról stb.) akár tankönyvként is használhatók.

A Könyvtári Figyelő szerkesztősége a kezdetektől fogva baráti kapcsolatban állt a TMT szerkesztőségével (pl. a referátumok párhuzamos közlésének elkerülése végett cserejegyzéket szoktunk váltani, a fontos konferenciák előadásainak közlése előtt egyeztetünk a közreadni tervezett tanulmányokról), de a korrekt, baráti kapcsolat ellenére is előfordul, hogy némi irigykedést kell elfojtanunk magunkban egy jó időben indított „ütős” új rovat, egy nehéz szakmai kérdést sikeresen boncolgató tematikus blokk, egy fontos konferencia előadásainak a Könyvtári Figyelőhöz képest villámgyors közreadása, vagy éppen a szakma legjobbainak közreműködésével készült tematikus szám láttán, olvasván. Dicsérhetjük még a szerkesztés törekvését egy-egy kérdés sok szempontú bemutatására, a jól válogatott gazdag referátumrovatot és a híryanagyot, a szerencsésen kiválasztott szerzőket, referálókat, rovatszerkesztőket, s persze nem kevésbé a szakma legrangosabb képviselőiből kialakított tanácsadó testület munkáját.

A szerkesztőségnek az újdonságok iránti fogékonyságát mutatja pl. az 1984-ben indított on-line hírek, majd 1987-ben a CD-ROM hírek, s a TMT volt az első a könyvtári lapok közül a folyóirat változatának elkészítésében is. Számunkra a folyóirat stílusa, szóhasználata szintén mértékadó: vitás terminológiai kérdésekben biztosan lehet támaszkodni a TMT-ben megjelent írások szóhasználatára, lektorált, korszerű szakmai szókincsére. (Jó ötlet volt például – s az olvasók, az angol szakmai szöveggel ismerkedők számára bizonyára hasznos segítség – az idei 4. szám IFLA-összeállításában az angol–magyar IFLA-kisszótár közlése is.)

Válas György 1992-ben megvizsgálta a TMT referáltságát az INSPEC CD-ROM változatában, majd az ő ötlete nyomán Murányi Péter 1996-ban a LISA (Library and Information Science Abstracts) CD-ROM változatában. Murányi Péter a TMT-é mellett a Könyvtári Figyelő regisztráltságát is figyelte, s nemcsak a LISA-ban, hanem az ISA-ban (Information Science Abstractsban) is [3]. Megállapította, hogy a LISA a két magyar folyóiratot a szolgáltatás megindulásától rendszeresen referálta, az ISA-ból azonban mindkét lap (főleg a KF) kimaradt egyszer-másszor (újabbán újra felveszik a Könyvtári Figyelőt is). A TMT és a Könyvtári Figyelő tehát jól dokumentálnak mondható, ami azt jelzi, hogy a külföldi dokumentációs gyakorlatban elismerik a TMT-ben és a Könyvtári Figyelőben megjelent cikkek színvonalát (s azok angol nyelvű tartalmi ismertetőit ugyancsak).

A KF soha nem volt havilap, a TMT viszont a kezdeti évek változó periodicitásától eltekintve, 1967-től havonta jelenik meg. Nem kell szerkesztőnek lenni ahhoz, hogy elképzeljük, milyen nehéz hónapról hónapra tartalmasan megtölteni, s határidőre nyomdába adni egy lapot. Nem lehet minden hónapban kiemelkedő számot készíteni, de az „átlagos” számokban is vannak jól sikerült, kiemelkedő írások. Éves ívszámban ugyan mindkét folyóirat közel azonos terjedelműnek mondható, és az előfizetők számát tekintve is hasonlóan állnak (az átfedések ellenére), de a gyors közlés, gyors reagálás, gyors megjelenés a TMT nagy előnye a KF-fel szemben.

A folyóirat-szerkesztéssel, működtetéssel kapcsolatos gondjaink sok tekintetben szintén azonosak: nehéz (ne mondjuk-e inkább lehetetlennek?) önfenntartóvá tenni egy könyvtári szaklapot (különösen, ha szerény összegű honoráriumot is fizet a szerzőinek), mert nehéz olyan reklámozókat, szponzorokat találni, akik a könyvtári világban kívánnak hirdetni, jelen lenni. A szakma befogadóképessége miatt lehetetlen az előfizetők számát egy határon túl lényegesebben növelni (még a legmodernebb menedzsmenteszközök bevonásával sem), továbbá a folyóirat árát sem lehet az egekig emelni, hiszen még az inflációkövető ár-emelést is jól meg kell gondolni, nehogy előfizetőt, olvasót veszítsünk miatta. A működési, illetve a nyomdai előállítási költségek megszerzése visszatérő gondja mindkét szerkesztőségnek. 1997 óta a *Nemzeti Kulturális Alapprogramnak* köszönhetően „félíg-meddig” nyugodtak lehetünk a lapok megjelenésben, de az anyaintézmények anyagi, erkölcsi támogatása így is nélkülözhetetlen.

Egy folyóirat külső megjelenése, borítója, belső elrendezése és tipográfiája nem hanyagolható el, mert a jól kitalált forma sokat segíthet a tartalom közvetítésében. Nem baj, hogy a TMT sokáig megtartotta borítójának citromsárgáját a fekete betűkkel, mert ez annyira jellegzetessé tette, hogy az olvasóterem, a munkaszoba polcain (néha a buszon, villamoson is egy-egy szorgalmasabb könyvtáros kezében) messziről észrevétette magát. A 2001. 1. számtól kezdődően új borítót kapott a lap, éreztetvén, hogy az új korban is vállalják a változást, a tematikai, tartalmi megújulást. A dinamikusabb borító azért megőrizte a citromsárga korszak jellegzetes tipográfiáját TMT feliratát, s a borító is a korábbihoz hasonló formavilágot hordoz.

Minden szakmának olyan lapjai vannak, amilyent megérdemel. Egy lap, jelöljék ki bármilyen inven-

ciózusan is a témákat a szerkesztők, tanácsadók, tervezék meg gondosan a lapterveket, csak azt tükrözheti, amit a szakma adott pillanatban létező szellemi állapota kínál. Azokat a szerzőket foglalkoztatja, akik hajlandók és tudnak is írni, akik tudnak idegen nyelveken olvasni, referálni. Fontos lenne új szerzőket, munkatársakat, referálókat szerezni, s minél több, nemcsak budapesti könyvtárost és egyetemi hallgatót, pályakezdőt is bevonni a szerzők táborába. Ezen a téren valamilyeni szerkesztőségnek akadnak tennivalói!

Drukcolunk a TMT szerkesztőségnek, hogy az idei 4. számban közzétett, az elmúlt három év legjobb publikációira vonatkozó felhívására, valamint a lap értékelésével kapcsolatban feltett kérdéseire elegendő mennyiségű értékelhető választ kapjon vissza. Ez utóbbi *kérdőív* olyan ötlet, amit érdemes volna a többi lapnak is átvennie, s időről időre begyűjtenie az olvasók véleményét, elvárásait a szerkesztőség munkájával kapcsolatban.* (Ünnepontás nélkül: sajnos, a Könyvtári Figyelőnek rossz tapasztalatai vannak a kérdőívek megválaszolásáról.)

A Könyvtártudományi Szakkönyvtár olvasószolgálati ügyeletében szerzett tapasztalatainkból viszont tudjuk, hogy a könyvtárosképzés bármely szintjén tanuló, kötelező irodalmat kereső olvasók körében évtizedek óta változatlan a hazai szaklapok népszerűsége, s közöttük is kiemelkedő a TMT kölcsönzési, másolási, használati forgalma. A szakfolyóiratok tényleges olvasottságáról sajnos nem állnak rendelkezésre számadatok (pedig jó lenne), de azért elmondható, nincs olyan naiv szerkesztő a világon, aki abban az illúzióban élne, hogy minden megjelent füzetet számon tart, ismer, elolvas a szakma. Már azzal is elégedettek lehetünk, ha jut idő az új számok átlapozására, egy gyors tájékozódásra. Egy dolog azonban bizonyos: ha könyvtárával, munkája alakításával, fejlesztésével, továbbképzésével stb. kapcsolatban konkrét feladatai, megoldandó problémája, kutatnivalója adódik egy könyvtárosnak, a Tudományos Műszaki Tájékoztatót nem kerülheti ki.

„Számomra nagyon érdekes és tanulságos volt újra (vagy először) olvasni azokat a cikkeket, amelyek egy vagy két évtizeddel ezelőtt jelentek meg, megállapítható volt, hogy ezeket a folyóiratokat olvasva, követni lehetett a világban jelentkező tendenciákat, érvényesülő új módszereket. Nem kell mindent újra feltalálnunk, ha hasznosítjuk eze-

* Lásd Futala Tibor cikkének *függelékét*.

ket a forrásokat” – fogalmazta meg Murányi Péter az egyszerű alapigazságot a már említett elemzése végén [4], s mi maximálisan egyetértünk vele.

A TMT mindig jó lap volt, és most is az. Szakmánknívós, mértékadó, véleményformáló orgánuma, olyan lap, amelyben publikálni rangot jelent. Jó cikkeket, jó tollú, érdeklődő fiatal szerzőket, biztos anyagi fedezetet kívánunk a jubiláló folyóiratnak. Tartsa meg sokáig a lapot mindannyiunk épülésére, örömére a szakmai akarat!

Irodalom

[1] FUTALA Tibor: A Tudományos és Műszaki Tájékoztatás harminc éve. 1. rész. Kilenc évfolyam a Műszaki

ki Könyvtárosok Tájékoztatója címen. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 31. köt. 11. sz. 1984. p. 429–438.; 2. rész. Huszonegy év a ma is véglegesnek tekintett címen. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 31. köt. 12. sz. 1984. p. 477–486.

[2] VAJDA Erik: A tájékoztatási munka szervezése, módszereinek fejlesztése az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központban. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 16. köt. 10. sz. 1969. p. 727.

[3] MURÁNYI Péter: Magyar könyvtártudományi folyóiratok a könyvtár- és információtudományi adatbázisokban. = Könyvtári Figyelő, 6. (42.) köt. 4. sz. 1996. p. 604–611.

[4] uo. p. 610.

Beérkezett: 2003. VII. 5-én.

Fülöp Ágnes

Könyvtári Levelező/lap

Köszöntő dióhéjban

Mit jelent 50 év egy folyóirat történetében? Sok vagy kevés? Ha a 15 éves *Könyvtári Levelező/lap* felől nézzük, már-már matuzsálemi kor. A könyvtáros szakmának is van azonban ennél idősebb lapja, más, a miénknél régebben megizmosodott, a társadalomba régóta beágyazódott tudományok kiadványai pedig cseperedő kistestvérüknek tekinthetnek a TMT-t.

Mi most mégis az idősebbnek, tapasztaltabbnak kijáró tisztelettel köszöntjük az idén 50. évfolyamát ünneplő lapot, és annak minden munkatársát. Kívánjuk, hogy élje meg az igazi agykort – bár, hogy az mi is lenne valójában, meg nem mondhatjuk.

100 év, 150, vagy még több? A TMT mindenesetre jó lehetőségekkel vesz részt a létért folyó küzdelemben, hiszen a könyvtártudománynak arra a területére szakosodott, amelyik a jövő záloga lehet az egész könyvtári rendszer számára, és kiváló munkatársi gárdát tömörített maga köré.

Az esély megvan a töretlen folytatásra, bizunk benne, hogy az akarat és az igyekezet nem marad alul a kiadás néha leküzdhetetlennek tűnő akadályaival szemben. Kívánunk hozzá kitartást és jó egészséget a lap minden munkatársának!

Beérkezett: 2003. VIII. 14-én.

Vajda Kornél

Könyv, Könyvtár, Könyvtáros

Kinek öltözködnek a nők?

Az ötvenéves TMT köszöntése

A címben feltett kérdés henyének, frivolnak, mindenekelőtt azonban a tárgyhoz (lásd alcím!) abszolúte inadekvátnak tűnhet. Ám csak tűnhet. Valójában nem az. A henyesség, frivolság vádját olyképpen utasíthatjuk vissza, hogy utalunk rá: nemcsak Hans Castorp merengett el a kérdésen (és merengése – persze madame Chauchat kapcsán

– Thomas Mann legmélyérteműbb esszéi közül való), de olyan lángelmék sem restelltek a kérdéssel foglalkozni, mint – épp csak találomra és mindössze néhány nevet sorolva fel – Ortega y Gasset, Max Scheler, vagy a kérdéskör legelmélyültebb elemzője, Arthur Schopenhauer. De bizonyos aktualitása is van a kérdésnek. A feminista (és per-